

IMMANUEL KANT'IN EPİSTEMOLOJİSİNDE SENTETİK, ANALİTİK,
APRİORİ VE APOSTERİORİ YARGILARININ YERİ VE ÖNEMİ

THE PLACE AND IMPORTANCE OF SYNTHETIC, ANALYTICAL, ATROPHY
AND APOSTERIORI JUDGMENTS IN IMMANUEL KANT'S EPISTEMOLOGY

Zühal Korkmaz

Y. Lisans Öğr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Anabilim Dalı
Postgraduate, Selcuk University, Faculty of Letters, Department of Philosophy

zuhallkorkmaz766@gmail.com

 0000-0001-7382-1748

Makale Bilgisi/Article Information

<h1>Hikem</h1> <p>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Islamic Sciences Mart/March 2024 Cilt/Volume: 2 Sayı/Issue: 1</p>			
Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article	Benzerlik Taraması Plagiarism Checks	Yapıldı – iThenticate Yes – iThenticate
Geliş Tarihi Received	05.12.2023	Kabul Tarihi Accepted	14.03.2024
Yayın Tarihi Published	29.03.2024	e-ISSN: 3023-4247 https://dergipark.org.tr/tr/pub/hikem	
Atıf Bilgisi Citation	Zühal Korkmaz, "Immanuel Kant'ın Epistemolojisinde Sentetik, Analitik, Apriori ve Aposteriori Yargıların Yeri ve Önemi", <i>Hikem</i> 2/1 (2024), 39-49.		

Öz: Immanuel Kant (1724-1804), spekülâtif felsefede bilakis epistemoloji alanında ortaya koyduğu eleştirileri ile hem kendi zamanındakileri hem de kendisinden sonrakileri etkilemesiyle felsefe tarihinde ün kazanmış bir filozoftur. Kant, bu zamana kadar bilgilerimizin nesnelere uyarlanması gerektiğinin varsayıldığını bunun ise bilgilerimizi arttırmak konusunda başarılı olamadığını dile getiren epistemolojisini Arı Usun Eleştirisi adlı kitabında ele almıştır. Arı Usun Eleştirisi deneyimin sınırlarını aşan aklın ve bilginin sınırlarını belirleyerek bunların nasıl ortaya koyulduğu ve bilginin olanağını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Arı Usun Eleştirisi'nde bilginin olanağı için zihnin temel yetilerinin neler olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Kant, ortaya koyduğu görüşlerinde sistem eleştirisi yapmaktan ziyade aklın deneyimden bağımsız bir şekilde epistemolojik açıdan eleştirisini yapar. Kant üç soru ortaya koyar. Bu sorulardan neyi bilebilirim sorusu bilinebilirler hakkında epistemolojinin koşullarını belirleyerek deneyimin sınırlarını aşmadan zorunluluğu ortaya koyacak bilgilerin olanağını gösterir.

Bu makale Kant'ın, metafiziğin bir bilim olarak olup olmadığını ortaya koymak için epistemolojisini kendi içinde ayırdığı bilgilerin formlarının önemini ele almaktadır. Çalışmada, Kant'ın bilgi felsefesinin temelini meydana getiren, bilginin kökeninde deneyin mi aklın mı yoksa her ikisinin de mi aranması gerektiğini ortaya koyarak bilginin oluşum sürecini yakından incelemek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmmanuel Kant, Analitik, Sentetik, Apriori ve Aposteriori yargılar.

Abstract: Immanuel Kant (1724-1804), is a philosopher who gained fame in the history of philosophy by influencing both his contemporaries and his successors with his criticisms in the field of speculative philosophy and epistemology. In his book, Critique of Pure Reason, Kant discussed his epistemology, which until this time had assumed that our knowledge had to be adapted to objects and that this had not succeeded in increasing our knowledge. The Critique of Pure Reason is very important in terms of determining the limits of reason and knowledge that transcend the limits of experience and showing how they are put forward and the possibility of knowledge. In the critique of the pure reason, it is tried to show what the basic faculties of the mind are fore the possibility of knowledge. Kant in his views, does not criticize the system, but rather criticizes the mind from an epistemological point of view, independent of experience, Kant poses three questions. Among these questions, the question of what can I know determines the conditions of epistemology about the knowables and the necessity without going beyond the limits of experience.

This article deals with the importance of the forms of Kant's knowledge, which he separates into epistemology in order to reveal whether metaphysics is possible as a science. The study aims revealing whether experiment or reason or both should be sought in the origin of knowledge, which constitutes the basic of Kant's philosophy of knowledge.

Keywords: Immanuel Kant, Analytic, Synthetic, Apriori and Aposteriori judgments.

Giriş

Dogmatik ve doğal olarak rasyonalist gelenekten gelen Kant, İskoç filozof David Hume (1711-1776)'un yankı uyandırmasında önemli bir isimdir. Kant, Hume'un düşüncelerini tahlil ederek ampirizm çıkmazlarına da birtakım eleştiriler ortaya koymuştur. Kant, Hume'un neden-sonuç ilişkisi hakkında "itiraf ederim ki, beni yıllar önce dogmatik uyuklamamdan ilk defa uyandıran ve araştırmalarım kurgusal felsefe alanında bambaşka bir yön vermeme sağlayan, David Hume'un bu hatırlatması olmuştur. Onun çıkardığı sonuçlara kulak vermekten çok uzaktım; ama Hume kendi sorunun tümünü değil, bir parçasını gördüğü için, beni bu sonuçla harekete geçirdi."¹ yorumuna atıf yapar.

Kant, bu sebeple işe bilginin kaynaklarını eleştirerek başlar. Bunu ise *Arı Usun Eleştirisi* adlı kitabında anlamının doğru kullanımı ve aklın yanlış kullanımı arasında yer alan sınırsız çizginin belirlenmesiyle ortaya koymaya çalışmıştır. Şöyle ki, aklın metafizik önermeler ortaya koyması ile anlamının nesnel geçerli bilgi ortaya koyması farklı şeylerdir. Kant, aklın kritik çözümlemesi yapılarak, anlama yetisinin nasıl nesnel ve geçerli doğru bilgi ortaya koyduğunu ifade ederken, metafiziğin ortaya koyduğu önermelerin anlama yetisinin ortaya koyduğu önermelerden farklılıklarının olduğunu dile getirir. Bu nedenle Kopernik'in evren üzerinde yapmış olduğu devrimi Kant'ta kendi alanında ortaya koymuştur.²

Kant saf aklın eleştirisine yazdığı ön sözde, Kopernik devrimini kendi felsefesinin hangi anlamda bir çığır açıcı olduğunu şu analogiyi kullanarak ifade eder: "Gök cisimlerinin devinimlerini bütün bir yıldızlar kümesinin gözlemcinin çevresinde döndüğü varsayımı altında açıklamada iyi bir sonuç alamadığını görünce, Kopernik gözlemcinin kendisini döndürüp, buna karşı yıldızları dinginlikte tuttuğu zaman daha başarılı olup olamayacağını araştırmıştı." Yani bu zamana kadar felsefede, bilincimizi her zaman bilmek istediğimiz şeylere yönelttik fakat bu durum bizim bilmek istediğimiz evrensel ve zorunlu yargılar ortaya çıkarmamız konusunda faydalı olmadı. O hâlde şeylerin etrafında bir gezegen gibi dönüp durmayı bırakalım şeyler tıpkı gezegenler gibi etrafımızda dönsün. Doğru bir şekilde bilmek istediğimiz şeylerin, algı ve bilme kapasitemizi nasıl etkilediği ve nasıl meydana geldiğine bakalım.³

Kant'ın düşünce sistemine bakıldığında, epistemolojisindeki problemlerini felsefesine yerleştirdiği görülmektedir. Kant'ın felsefesinin çıkış noktası bilgi ve bilginin kaynağı problemi olduğundan Kant, *Arı Usun Eleştirisi*nde bilginin kaynağı, bilginin yapısı ve bilginin sınırlarını detaylı bir şekilde ele almıştır.⁴ Aynı zamanda Kant, bu kitabında deneyimin katkısı olmadan aklın tek başına neyi başarabileceğini de sorgulayarak epistemolojisini ortaya koyar.⁵

Immanuel Kant'ın Felsefesinde Sentetik, Analitik, Apriori ve Aposteriori Yargıların Yeri ve Önemi

Immanuel Kant'ın düşünce sistemini incelediğimizde epistemolojisindeki meydana gelen problemlerin felsefesini etkilediğini görürüz. Kant, Hume'un nedensellik kavramına olan septik tavrı ve kuşkuculuğa karşı olan bakışıyla dogmatik uykusundan kalkmıştır. Kant'ın

¹ Immanuel Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2011), 9.

² A. Kadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi* (Sentez Yayınları, 2012), 235.

³ Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 2017), 25.

⁴ Ersel Çakmak, "Kant'ın Yargı Türlerinin Eleştirileri Üzerine Bir İnceleme", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 2/15 (2022), 188.

⁵ Demet Erken, *Çağdaş Epistemolojide A Priori Problemi* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2020), 45.

doğmatik uykusundan kalkmasıyla birlikte bazı ilkeler dayanıklı ve gerekçeli temeller üzerine inşa edilmeye ihtiyaç duyar. Hume bu temellerin akıldan ziyade deneyim üzerine inşa edileceğini ortaya koyar. Kant, Hume'un nedensellik yaklaşımına karşı bir gönderme yaparken, Hume'un nedenselliğinin gerçek dayanakları ve her bir olayın nedeninin olduğu ilkesinin doğruluğuyla alakalı önemli bir problemi ortaya koyduğunu belirtir. Kant, Hume'un bu problemi çözüme kavuşturmadığının aksine farkında olmadan büyük bir probleme yol açtığını Prolegomena adlı kitabının önsözünde şu sözleriyle dile getirir:⁶

“Hume Metafiziğin tekil ama önemli bir kavram ile neden ve etki bağlantısı kavramı ile başladı ve bu kavramı kendi rahminden üretmiş olduğunu ileri süren ustan bir şeyin, eğer koyulacak olursa, böylelikle zorunlu olarak başka bir şeyin de koyulmasını gerektireceği bir yolda oluşmuş olabileceğini hangi hakla düşündüğü sorusuna yanıt vermesini istedi; çünkü neden kavramının söylediği budur. Usun böyle bir bağlantıyı apriori ve kavramlardan düşünmesinin bütünüyle olanaksız olduğunu tartışma götürmeyecek bir yolda tanıtladı, çünkü bu bağlantı zorunluk kapsar; bir şey olduğu için başka bir şeyin de zorunlu olarak olması gerektiği ve buna göre böyle bir bağlantının kavramının apriori nasıl getirebileceği hiçbir biçimde açık değildir. Bundan usun bu kavram ile kendini bütünüyle ve tam olarak aldattığı, onu imgelem yetisinin bir piçinden başka bir şey değilken yanlışlıkla kendi çocuğu yerine aldığı yargısını çıkardı. Gerçekte imgelem yetisi deneyim tarafından gebe bırakıldıktan ve belli tasarımları çağrışım yasası altına getirdikten sonra, ortaya çıkan öznel zorunluğu alışkanlığı içgörüden doğan nesnel bir zorunluluk olarak yutturuyordu”.⁷

Yukarıdaki sözlerden de anlaşılacağı üzere Kant, *Arı Usun Eleştirisi*'nde anlamamanın doğru kullanımı ve aklın yanlış kullanımı arasında yer alan sınırsız çizginin belirlenmesini ortaya koymaya çalışmıştır. Şöyle ki, aklın metafizik önermeler ortaya koyması ile anlamamanın nesnel geçerli bilgi ortaya koyması iki farklı şeylerdir. Kant, arı usun çözümlemesi yapılarak, anlama yetisinin nasıl nesnel ve geçerli doğru bilgi ortaya koyduğunu ifade ederken, metafiziğin ortaya koyduğu önermelerin anlama yetisinin ortaya koyduğu önermelerden farklılıklarının olduğunu dile getirir. Böylelikle Kant, Kopernik'in evren üzerinde yapmış olduğu devrimi kendi alanında ortaya koymaya çalışmaktadır.⁸ Kant, apriori bilgiyi izah edebilmek, sentetik apriori yargıların varoluşunu gerekçelendirebilmek için Kopernik'in astronomi alanında yaptığı gibi, hipotez değişimine gitmiştir.⁹

Kant, *Arı Usun Eleştirisi*'nin giriş kısmında öncelikle her türlü deneyimin ve bilme süreçlerinin iki ana öznel koşula sahip olduğunu ortaya koyar. Kant bilgileri deneyle temasları doğrultusunda apriori (önsel, duyarlılık) yargılar ve aposteriori (sonsal) yargılar olarak ayırır ve bu yargılar arasında epistemik mahiyette bir ayırım ortaya koyarak bilginin kaynağının nereden geldiğini ispatlamaya çalışır. Bilgimizin hiçbiri şu deneyim ya da bu deneyimden bağımsız, mutlak bir şekilde sadece akıldan meydana geldiği için bu açık seçik olan yargılara apriori adı verilir. Bu yargılar deneyimden indüktif olarak da çıkarılamayan zorunlu bilgilerdir. Tecrübe bize şüphesiz şunun veya bunun var olduğunu söylese bile aynı zamanda

⁶ Ufuk Özen Baykent, “Bilginin Olanaklılığı Problemi Açısından Hume'da ve Kant'ta Nedensellik Sorunsalı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 55 (2018), 137.

⁷ Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 9-10.

⁸ Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, 235.

⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 715.

neden zorunlu olarak geçerli olan yargı dışında başka bir yargının olmaması gerektiğini söylemez. Bu sebeple, apriori yargılar ortaya koyulduğunda zorunlulukla düşünülen ve zorunlulukla geçerli bir yargıdan başka bir yargı ortaya çıkarılmadığında apriori yargılar zorunluluk ve evrensellik niteliği taşır. Kant'a göre apriori bilgiler mantıkta bulunmadığı gibi mantıktan çıkarılamayacak kadar da çoktur. Kant apriori yargıların zorunlu bilgiler olduğunu, aposteriori ya da görgül bilgilerin de gerekli olduğunu bunların deneyim yoluyla olanaklı hâle geldiğini ortaya koyar.¹⁰

Deneyimler, bizim bilme sürecimizde düzen kazanarak sınıflandırılır. Böylece bildiklerimiz, deneyimlerin ve düşünce yetelerimizin fonksiyonları hâline gelmiş olur. Kant, dünya hakkında kazanabileceğimiz apriori yargılarla (tümel, zorunlu) yakından ilgilenmiştir.¹¹ Kant bilginin deneysel akıldan arındırılmış saf akıldan ortaya çıkan apriori ilkelerinin olması gerektiğini ileri sürerek insanların bir kurala bağlanmalarının sebebini, yaşadığımız dünyanın şartlarından ziyade apriori yargılarda aramız gerektiğini ortaya koymaktadır.¹²

Kant, sahip olduğumuz tüm bilgilerin apriori yargıların dışında özne ve yüklem ilişkisinden doğan bir yargı olduğunun neticesine vararak bunun iki şekilde olanaklı olduğunu savunur. Bu yargıları yapıları gereği analitik ve sentetik olmak üzere iki kategoriye ayırır.¹³ İçerisinde öznenin yüklem ile ilişkisi göz önüne alındığında bütün yargılarda, bu ilişki iki türlü mümkün olur. Buna göre ilk yargı ya B yüklemi A öznesine, bu A kavramında gizli bir şekilde kapsanan şey olarak aittir veya B tümüyle A kavramının dışında onunla bağlantı içinde duruyor olsa bile yer alır. Bu ilk yargılar analitik yargılar olurken diğeri sentetik yargılar olmaktadır. Analitik yargılar (olumlu yargılar) yüklem, özne ile özdeşlik yoluyla bağlantısının kurulduğu yargılara açıklayıcı yargılarda denilebilir. Analitik yargılarda yüklem özneye yeni bir şey katmadan verili olanı analiz yoluyla bileşenlere ayırmak söz konusudur. Örneğin, 'Tüm cisimler uzamlıdır' ifadesi analitik bir yargıdır. Bu yargılar zıtlık yasasını esas alır. Cisim zaten belli bir uzam içerisinde düşünölmek zorundadır. Zaten cisimlerin kendi uzamının olmadığını ortaya koymak kendi içerisinde çelişkidir. Analitik yargıyı deneyime dayandırarak izah emek tutarsızlığa sebep olur. Çünkü bir yargının meydana gelmesi için kavramının ilerisine gitmek gerekmez.¹⁴

Tüm analitik yargılar çelişmezlik ilkesini esas alırlar ve onların kullandıkları kavramlar deneye dayalı olsa da olmasa da yapıları gereği apriori yargılardır. Onların malzeme olarak kullandıkları kavramlar doğaları gereği aprioridir. "Altın, sarı metaldir" yargısına bakıldığında altının sarı ve metal olduğu zaten benim zihnimde yer alır. Benim bunu bilmem için altın kavramından başka hiçbir şeye ihtiyacım yoktur. Sonuç olarak Kant, kavramlar deneysel olsa da tüm analitik yargılar aprioridir der.¹⁵ Analitik yargının yüklemi daha önceden öznenin kavramında düşünölmekle dolaylı, o özneyi üzerinde çelişkiye düşmeksizin değillenmesi

¹⁰ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 39-41.

¹¹ Ahmet Cevzici, *Metafiziğe Giriş* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001), 235.

¹² Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. Nejat Bozkurt, 1986, 141.

¹³ Ersel Çakmak, "Kant'ın Yargı Türlerinin Eleştirileri Üzerine Bir İnceleme", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 15/2 (2022), 129.

¹⁴ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 45.

¹⁵ Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 13.

imkânsızdır. Aynı zamanda, çelişme ilkesinden kaynaklı onun tersi de analitik fakat değilleyici yargıda özne değillenmek zorundadır.

Kant, misal “her cisim yer kaplar” “yer kaplamayan cisim yoktur” bu apriori olarak kesin bir yargıdır ve deney yargısı değildir. Deneye gitmeden önce, yargının bütün koşullarına aittim; bu kavramdan çelişki ilkesine göre yüklemi çıkarabilirim ve yargının zorunluluğuna varabilirim, bunu bana deney öğretemez şeklinde ortaya koyar.¹⁶

Analitik yargıların aksine, sentetik yargılar, analitik olmayan yargılar olmakla birlikte totolojinin de ötesindedir. Ve dünya hakkında kapsamlı yargılar ortaya koyar. Yüklem, özne ile özdeşlik olmaksızın düşünölen yargılara sentetik ya da genişletici yargılar ismi verilir. Bu yargılar sadece deneyimle bilinebilir. ‘Tüm cisimler ağırdır’ örneği sentetik yargıyı verir. Ağırlık kavramı cisimle birlikte düşünölmediğinden cisim kavramı içerisinde yer almaz. Cisim kavramının hepsi bu kavramda düşünölen yer kaplama, şekil, sertlik bunları önceden analitik olarak bilebilirim, fakat şimdi sadece ondan bu cismin kavramını türettiğim deneyime bakarak ağırlığın her zaman bu niteliklere bağlı olduğunu bulduğumda yüklemi sentetik olarak bağladığımda ortaya koyduğu bilgiler sayesinde bilim genişler. Çünkü sentetik yargıların hepsi birbirinden farklı olan bilgileri bir araya getirerek bilgimizi arttırır.¹⁷

Sentetik yargılar ikiye ayrılır. Deney yargıları daima sentetiktir ve matematiksel yargıların tümü sentetiktir. Bir deney üzerine yargıda bulunurken o kavramın dışarısına çıkmak mümkün olmadığından analitik yargıyı deneye tabi tutmak uygun değildir, dolayısıyla deneyin şahitliğine gerek yoktur. Bir cismin yer kaplamasına gerek yoktur. Bir cismin yer kaplamasına dair yargı apriori olarak kesin bir yargı olmakla birlikte deneye dayalı değildir. Matematik yargıları ise kesinlik ve netice itibariyle önemli olmasına rağmen bu yargılar tahminlere göre zıt düşmüş görünmektedir. Çünkü matematikçilerin tüm çıkarımlarının çelişme ilkelerine göre hareket ettiği görülünce ilkelerinde çelişme ilkesinden anlaşılacağına inanılıyordu. Bu durum bir yanılığ olur. Çünkü sentetik bir yargı çelişmezlik ilkesine göre anlaşılabilir, fakat onun çıkarıldığı farklı bir sentetik yargı varsayılırsa; hiçbir vakit kendisi olarak değildir.¹⁸

Kant arı usun eleştirisi adlı eserinin önsözünde yargıları analitik ve sentetik diye ikiye ayırır. Bu yargıları ikiye ayırması kendisinden sonra birtakım sorunlara neden olmuştur. Mesela Kant, matematiksel yargılara sentetik yargılar demiştir acaba Kant’ın savunduğu gibi midir yoksa analitik yargılar mıdır gibi soruları gündeme getirmiştir. Kant’ın yargıları ikiye ayırmasındaki amacı, akılcılığı terk etmek olduğu söylenebilir. Metafiziğe baktığımızda ise metafizikteki tüm yargılar güvenilir bilgi olmak istiyorlarsa sentetik apriori olmalıdırlar. Ama metafizik, deneyimi denenebilirliğinden sıyrılıp duyumlamaların üzerine çıkmak istemektedir. Kant’ın da dediği gibi, bizim spekülâtif bilgimizin son ereği, sentetik apriorilere ulaşmaya çalışmaktır.¹⁹

Kant sentetik yargıların tümünün deneyim yoluyla bilinebildiğini kabul etmiyordu. Bu sebeple apriori ve aposteriori ile sentetik ve analitik yargıların eşleştirmesi ile dört yargı türünü ortaya koyar. ‘Bir cisim uzamdır’ yargısı apriori ‘açık seçik’ bir yargı olurken deneyime

¹⁶ Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 15.

¹⁷ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 44.

¹⁸ Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 16.

¹⁹ Heinz Heimsoeth, *Kant’ın Felsefesi - Heinz Heimsoeth*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu (Doğu Batı Yayınları, 2016), 73-75.

dayalı bir yargı olmamaktadır. Çünkü deneyime dayanmadan önce, yargı için gerekli olan bütün şartlar kavramda yer alır. Tek yapılması gereken şey çelişki ilkesine göre kavramdan yüklemi çıkarmaktır.²⁰

Kant'a göre salt bilgiyi empirikten ayıracak nitelikler zorunluluk gösterdiğinden salt apriori yargıların var olduğunu göstermek için Kant matematik örneğini verir.²¹ Tüm matematiksel yargılar deneye çıkarılamayacak deneyle ispatlanacak zorunluluğu gerektiren apriori sentetik yargılardır. Misal *"bir üçgende bir arada alınan iki kenar üçüncüden büyüktür"* bilgisi sentetik apriori yargıları deneyden meydana gelmez sadece deneyle ispatlanır. Matematiğin yargıları salt tanımdan çıkarılamayacağından sentetik deneyden çıkarılamayacak zorunluluğu ortaya koyduğundan aprioridir. Şayet ki bu kabul edilmeyecek olursa, önermemi saf matematikle sınırlandırırım; kavramın getirdiği gibi, saf matematiksel bilgi deney ile değil sadece saf apriori bilgi içerir sözüyle pekiştirir.²²

Matematiksel yargılar aposteriori değil daima apriori yargılardır. Kant matematiğin deneyle olan ilişkisini ortaya koymak yargıların analitik değil sentetik yargılar olduğunu ortaya koymak için şunları ortaya koyar.

*"Başlangıçta hiç kuşkusuz $7+5=12$ önermesinin çelişki önermesine göre yedi ve beşin bir toplamının kavramından doğan salt analitik bir önerme olduğu düşünülebilir. Ama daha yakından irdelendiğinde, 7 ve 5'in toplamı kavramının her iki sayısının tek bir sayıya birleştirilmesinden öte bir şey kapsamadığı bulunur ki, burada ikisini kapsayan bu tek sayının ne olduğu konusunda hiçbir şey düşünülmez. On iki kavramı hiçbir biçimde salt yedi ve beşin o birleşmesini düşünmemle düşünölmüş olmaz ve böyle olanaklı bir toplam kavramını ne denli ayırtırsam da onda on iki ile karşılaşmam. Bu kavramların ötesine geçip bunlardan birine karşılık düşen sezgiyi, söz gelimi beş parmağı, ya da beş noktayı yardıma çağırarak ve böylece sezgide verilen beşin birimlerini tek tek yedi kavramına eklemek gerekir. Çünkü ilkin 7 sayısını alıp 5 kavramı için elimi parmaklarını sezgi olarak yardıma çağırarak daha önce 5 sayısını oluşturmak için bir arada aldığım birimleri şimdi o imgemde tek tek 7 sayısına ekler ve böylece 12 sayısının ortaya çıktığını görürüm."*²³

Bu örnekle birlikte Kant, matematiksel yargıların her daim sentetik olduğunu ortaya koymuş olur. Aynı zamanda $7+5$ yargısı deneyden çıkarılamayacak bir zorunluluğu barındırdığından aprioridir.

*"Zorunlu ve en sağın anlamda evrensel ve dolayısıyla apriori yargıların insan bilgisinde edimsel olarak bulunduğunu göstermek kolaydır. Eğer bilimlerden bir örnek istenirse, yalnızca matematiğin tüm önermelerine bakmak yeterlidir."*²⁴

Deneyimden bağımsız yargılar aposterioridir. Apriori yargılar aposteriori yargılar ile karışmadığı zaman analitik yargılardır. Dünyaya dair birtakım bilgi veren yargılara ancak gözlem yoluyla erişilir. Doğruluklarının zorunluluğu düşünülen yargılar sentetik aposteriori değil apriori yargılardır. Deneyim yargılarını sadece evrensellik verebilir. Kant dünyaya dair bazı bilgilerin evrensel, zorunlu ve apriori yargılar olduğunu ortaya koyar. Kant, sentetik

²⁰ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 45.

²¹ Bedia Akarsu, *Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi* (İnkılap Kitabevi, ts.), 20-22.

²² Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 60.

²³ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 47.

²⁴ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 41.

apriori yargılara matematikte olduğu gibi fizikte de bulunduğunu ortaya koyar. Örnek olarak 'her değişimin bir nedeni vardır' yargısının değişme kavramının içerisinde neden kavramı bulunmamaktadır. Burada değişme kavramının dışına çıkarak başka bir kavram olan neden kavramıyla bağlantı kuruyoruz. Bu yargının apriori olduğunu analitik olmadığını çünkü değişimin sadece deneyimden ortaya çıkabilen bir kavram olduğunu neden kavramının deneyin sınırlarını aşarak yalnızca akıl tarafından ortaya koyulan bilgi olduğudur. Matematiğin yargıları deneyle doğrulandığı gibi fiziğin yargıları da deneyle doğrulanır. Bu yargı, insan aklının anlayabileceği evrensel ve zorunlu bir yargıdır.²⁵

Kant, her bir olayın bir nedeninin olduğunu analitik açıdan her olayın kavramıyla beraber gelmediğini, aynı zamanda her olayın nedeni olduğunu bilmek için tecrübeden yararlanmak mecburiyetinde olmadığını, çünkü nedenselliği düşünce formları vasıtasıyla kendi içimizde anlayabileceğimizi ortaya koyar. Her olayın bir nedeninin olması cümlesi, Kant'ın evrensel geçerli ve de zaruri olarak benimsediği doğa bilimlerinin ilkeleriyle ilgilidir. Kant doğa bilimini ve matematik biliminin birbirleriyle ilişkili olduğunu söyler.²⁶

Tüm matematiksel yargılar, saf geometrinin ilkeleri ve teorik fiziğin ilkeleri sentetik apriori yargıları oluşturur. Kant, *Arı Usun Eleştirisi* adlı kitabında sentetik apriori yargıların olanaklı olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Peki sentetik apriori yargılar nasıl olanaklı olur? Bütün felsefeciler içerisinde bu probleme en çok yaklaşan Hume olmuştur. Fakat Hume problemi evrensellik içerisinde düşünmekten uzak kalarak sentetik yargı içerisinde kaldı. Hume apriori yargıların tamamen olanaksız olduğuna inanıyordu. O metafiziği sadece deneyimden alınmış, alışkanlıkla zorunluluk hâlini kazanmış şeyler üzerinde ussal içgörülerden meydana gelen kuruntu şeklinde gösteriyordu. Şayet ki problemi evrensellik içerisinde ele almış olsaydı, hiçbir vakit tüm bir felsefeyi ortadan kaldıran bu tutumu ileri sürme durumuna düşmeyecekti çünkü saf matematiğin açık bir şekilde sentetik apriori yargılar kapsadığından olanaklı olamayacağını görecekti.²⁷

Kant, salt aklın bir ödevi olarak gördüğü sentetik apriorilerin nasıl olanaklı olduğu ile ilgili şu dört soruyu sorar:

1. "Saf matematik nasıl mümkündür?"
2. "Saf doğabilimi nasıl mümkündür?"
3. "Doğal bir eğilim olarak metafizik nasıl mümkündür?"
4. "Bir bilim olarak metafizik mümkün müdür?"

Sentetik apriori yargıların nasıl olanaklı olduğu sorusu yöneltildiğinde genel olarak cevapları ise olanaklılıklarının edimsellik tarafından mümkün hâle geldiği cevabı verilir. Metafizik ise bilim olarak olanaklı olmasından ziyade doğal eğilim olarak edimseldir.²⁸ Kant'a göre hakiki metafiziğin yargılarının tamamı güvenilir olma özelliğini iddiasını barındırmak istiyorsa apriori sentetik olmalıdır. Kant'a göre metafiziğin asıl görevi sentetik apriori yargılardır. Bunun içinde metafiziğe ait olan yargıların bir kısmı olan analitiğe ihtiyaç duyar. Fakat bunlar, bilimin bütün maksadına yönelmiş olduğu sentetik metafizik yargılara araç

²⁵ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 40-41.

²⁶ Gunnar Skirbekk - Nils Gilje, *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Şule Mutlu - Emrah Akbaş (Kesit Yayınları, 2014), 358-359.

²⁷ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 49.

²⁸ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 49-50.

olurlar. Kant, sentetik apriori yargıların felsefi bilgi alanı içerisinde oluşması metafiziğin asıl içeriğini oluşturur.²⁹ Sonuç olarak Kant'a göre bilgiyi sentetik apriori yargılar meydana getirir.

Metafiziğin kaynaklarının deneye dayalı olmasının mümkün olamayacağından kavramın ilkeleri deneyden alınmaz. Çünkü metafizik bir fizik değil deneyin de ilerisinde yer alan bir bilgi olmak zorundadır. O hâlde metafizik apriori yargılar saf akla dayalı bilgidir.³⁰ Metafiziğin en önemli işini sentetik apriori yargılar oluşturur. Metafizik bu maksadına erişmek için kavramları birçok defa öğelerine ayırmaya, analitik yargılara gereksinim duyar. Bu öğelerine ayırarak ortaya koymaya çalıştığımız diğer bilgi çeşitlerinden bir farkı yoktur. Metafiziğin şöyle bir farkı vardır apriori yargıların hem görü hem de kavramlara göre oluşturulması metafiziğin içeriğini meydana getirir.³¹

Kant'ın sentetik apriorileri yargıları eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Bu eleştirileri şu şekilde özetleyebiliriz: Kant, sentetik ve analitik ayrımını yargıdaki özne ve yüklem ilişkisine yükler. Öznedeki kavramın neye dikkat çektiği neyi kapsadığını ortaya koymak kolay değildir. Bunun özneler arası objektif anlamda ölçütünün söz konusu olmaması ve bir kavrama yüklenen anlam içeriğinin bilim dallarında değişime sebep olmasıdır. Bugün bizim için analitik olarak benimsediğimiz yargılar geçmişte büyük olasılıkla sentetikti, yarın da bu başka bilgiler için söz konusunun olması kaçınılmazdır. Aslında Kant'ın eleştirilere neden olması *Arı Usun Eleştirisi* kitabının başında yer alır. Kant kitabın giriş kısmında bilgilerimizin deneyle başladığından şüphe olmayacağını ortaya koyar. Zaman olarak bakıldığında hiçbir bilgi deneyden önce meydana gelmez ve bütün bilgiler deneyle başlar diyerek konuya girer. Sonuç olarak deneyim olmadan hiçbir bilgi ortaya çıkmaz ve apriori bilgi de olmaz. Kant kitabında şöyle devam eder: her ne kadar bütün bilgilerimiz deneyle başlasa da bilginin bütün unsurları deneyden gelmez. Ardından tekrar tüm deneyden bağımsız bir şekilde bilgilerimizin var olduğunu ortaya koyar.³²

Bütün apriori yargıların ilkelerinin olanaklı olmalarını sağlayan us olur. Us, apriori yargılarına bilme ilkelerini kazandırmakla birlikte apriori yargıların bilgilerimizin genişlemesinin olanaklı olup olmadığını ve hangi durumlarda bunun olanaklı olduğunu ortaya koyar.³³

Sonuç

Epistemoloji sorunu, klasik soruları ve bu sorulara verilmeye çalışılan cevapları ile bugün de felsefenin önemli konularından birisi olmayı devam ettirmektedir. Epistemolojiye yönelik tartışmalar Kant ile birlikte en üst noktaya ulaşmıştır. Kant'ın ortaya koyduğu sentezler önemlidir. Kant'tan önce akıl konusu her ne kadar ele alınsa da Kant'tın gerek akli bilgiye kaynak göstermesi gerekse duyularla kazandığı tecrübelerin bilgi değeri kazanması konusunda detaylı incelemelerde bulunması önemlidir. Kant, Hume'un kendisini doğmatik uykusundan uyandırmasıyla eleştirel felsefesini meydana getirerek akli eleştirmeye başlaması ile aklın ve duyuların sınırlarını ortaya koyarak şüpheli hâle gelmiştir. Kant, klasik metafizikçi

²⁹ Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 19.

³⁰ Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 13-14.

³¹ Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, 20.

³² Ramazan Yılmaz, "Kant'ta Sentetik Apriori Sorunu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/3 (2020), 2853.

³³ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, 49-551.

filozofların pozitif bilimlerle öğrenmeye çalışmalarına karşı çıkararak metafiziğin bu yöntemlerle öğrenilemeyeceğini ortaya koyar.

Kant *Arı Usun Eleştirisi* adlı eserinde öncelikle yargıları apriori ve aposteriori olmak üzere ikiye ayırarak düşüncelerini bu yargılar üzerinden ortaya koyar. Bu yargıların kendisine has bir şekilde öğrenilebileceğini savunur. Kant her ne kadar idealist olarak görülmesine rağmen tamamen idealizm anlayışının yerine akli da devreye koymanın gerekli olduğunu altını çizer. Aynı zamanda rasyonalist olarak görülmesine rağmen kendinden öncekilerden aklın tüm şeyi bilebileceğine ilişkin ortaya koyduğu ispatlayarak rasyonalist olmadığını ortaya koyar. Sonuç olarak Kant'ın epistemolojisinde erişmek istediği hem sentetik yargı içeren bilgileri hem de apriori yargı içeren bilgileri kabul ederek akıl ve deneyin birlikte bilgi meydana getirdiğini savunmaktadır.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia. *Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi*. İnkılap Kitabevi, ts.
- Baykent, Ufuk Özen. "Bilginin Olanaklılığı Problemi Açısından Hume'da ve Kant'ta Nedensellik Sorunsalı". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 55 (2018), 132-141.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Cevizci, Ahmet. *Metafiziğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.
- Çakmak, Ersel. "Kant'ın Yargı Türlerinin Eleştirileri Üzerine Bir İnceleme". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 2/15 (2022), 126-141.
- Çakmak, Ersel. "Kant'ın Yargı Türlerinin Eleştirileri Üzerine Bir İnceleme". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 15/2 (2022).
- Çüçen, A. Kadir. *Bilgi Felsefesi*. Sentez Yayınları, 2012.
- Erken, Demet. *Çağdaş Epistemolojide A Priori Problemi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi - Heinz Heimsoeth*. çev. Takiyettin Mengüşoğlu. Doğu Batı Yayınları, 7. Basım, 2016.
- Kant, Immanuel. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. çev. Nejat Bozkurt, 1986.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Skirbekk, Gunnar - Gilje, Nils. *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*. çev. Şule Mutlu-Emrah Akbaş. Kesit Yayınları, 2014.
- Yılmaz, Ramazan. "Kant'ta Sentetik Apriori Sorunu". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/3 (2020), 2841-2855.